

SELMÂN-I SÂVECÎ'NİN CEMŞİD VE HURŞİD MESNEVÎ'SİNDE AYRILIK TEMASI*

Dilek Sakaroğlu**

Öz

Selmân-ı Sâvecî, 709 (1307) yılında Sâve'de dünyaya gelmiştir. VIII./XIV. yüzyılda İlhanlıların son dönemi ve Celâyirlilerin ilk döneminde yaşamış olan Selmân-ı Sâvecî, daha çok kasideleri ile ünlenmiştir. Selmân, kasidelerinde sağladığı başarıyı *Cemşid u Hurşid* mesnevisinde devam ettirmiştir. Şair, mesnevide kasideleri ve gazelleri kadar süslü bir sanat kullanmasa da eserin beşerî aşkı konu alması, hikâyedeki olay ve hareketin fazlalığı ile şairin ifadesindeki sürükleyicilik eserin klasik Fars edebiyatında yer edinmesine imkân sağlamıştır. Cemşid'in aşkına ulaşmak için gösterdiği büyük mücadele ile Hurşid'in sadakatini farklı yollarla sınavan şair, hikâyeyi mutlu sonla bitirir. Vuslata ermeden önce âşık ve maşuk bazı ayrılıklar yaşar. Bu ayrılıklarda Cemşid, bazen mum ve güvercin gibi insan dışı varlıklarla bazen en yakın dostu Mihrâb ile konuşur. Hurşid ise annesi tarafından bir kalede tutularak özgürlüğü elinden alınır. Alınan tedbirler, iki âşığın görüşmelerine mâni olamaz. Aksine birbirlerine olan sevgilerini arttırır. Yaşanılan ayrılıklar ilk başta Cemşid ve Hurşid'i umutsuzluğa sürükler. Ancak hicran gelecek hayalleriyle birleşince endişeli ve zorlu günlerin üstesinden gelme gücünü kendilerinde bulan Cemşid ve Hurşid sevgiye inanıp aşkı tercih ederler.

Cemşid'in rüyasında gördüğü Hurşid'e âşık olması ve imkânsızın peşine düşüp Çin'den Rum ülkesine ulaşana dek karşılaştığı engelleri sabrı ve cesareti ile bertaraf ederek soyuttan somuta dönüşen aşkına kavuşmak için sevdiğinden uzak kalmak zorunda olduğu anlayışı ayrılık teması altında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Selmân-ı Sâvecî, Cemşid u Hurşid, Mesnevi, Ayrılık

Theme of Separation in Jamshid u Khurshid Mesnevi of Salman Savaji

Abstract

* Araştırma makalesi/Research article. DOI:10.32330/nusha.1175860. Bu çalışma *Selmân-ı Sâvecî'nin Cemşid u Hurşid'i* adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Sakaroğlu, Dilek, Selmân-ı Sâvecî'nin Cemşid u Hurşid'i, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

** Arş. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: dsakaroglu@hotmail.com, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-6223-4318>

Makale Gönderim Tarihi: 15.09.2022

Makale Kabul Tarihi : 14.12.2022

NÜSHA, 2022; (55): 93-116

Salman Savaji was born in 709 (1307) in Save. Salman Savaji who lived in VIII./XIV. centuries within the last period of the Ilkhanids and the first period of the Jalayirids, was mainly famous for his odes. Salman had continued the success he achieved in his odes with the *Jamshid u Khurshid* mesnevi. The poet, despite of not using decorated arts as much as his odes and ghazals within the mesnevi, the artwork taking humane love as a subject, the abundance of events and action in the tale, and the suspenseful style of the poet let the work to have a place in classical Persian literature. The poet who tested the loyalty of Khurshid in different ways by the great struggle in reaching the love of Jamshid, completes the story with a happy ending. The lover and the sweetheart face separations before achieving ultimate union. In such times of separation, Jamshid talks sometimes to non-human entities like candles and doves, and sometimes to his best friend Mihrab. Meanwhile Khurshid is imprisoned by her mother in a castle. The measures taken cannot prevent two lovers to communicate. On the contrary they boost the love they have for each other. The separations faced leads Jamshid and Khurshid to unhappiness at first. However, when sorrow meets the dreams of future, finding the inner power to overcome the anxious and hard days, Jamshid and Khurshid believe in compassion and prefer love.

Jamshid falling in love to Khurshid who he saw in his dream and going after impossible, overcoming the obstacles he faced traveling from China to Greek country by his patience and courage, the conceptions he was forced to keep away from his love in order to meet his love that transformed from abstract to physical are all handled under the theme of separation.

Keywords: Salman Savaji, Jamshid u Khurshid, Mesnevi, Separation

Structured Abstract

Salman Savaji who lived in VIII./XIV. centuries within the last period of the Ilkhanids and the first period of the Jalayirids, was mainly famous for his odes. He has a Complete Works composed of nearly 11000 couplets that contains the poems of him. His Complete Works includes his Collected Poems of odes, ghazals, stanzas, tarji-band, tarkib-band, rubai, sakinamah and two mesnevis called *Jamshid u Khurshid*, and *Firaqnameh*. While a large portion of the Collected Poems is composed of tribute filled odes and ghazals, Salman also mentions matters in philosophy, ethics, social advice and temporary nature of this world. In most of the odes, he praises Jalayirid Shaykh Hasan Buzurg, his wife Dilshad Khatun and Sultan Uways. Uways, during his reign, had an increasing love and interest against Salman. Therefore, he accompanied nearly all campaigns of the sultan and witnessed the events and conquests of his age. This also was represented in the poetry of Salman. Despite being known for his panegyrist, many of his odes give reference to a specific historical event and therefore it is possible for those poems to carry historical importance. Despite

of the effects of Manuchehri and Anvari on his odes, he preferred more to imitate the style of Zahir Faryabi and Kamal Esmael. Also, he responds to odes of Sana'i and Khaqani, and in some he also takes propositions. He adds his own propositions on the propositions or words he had taken from these poets. Especially at taghazzul and tashbib parts of the ode, he uses a style specific for him. He departs from the tradition of poets to characterize the sweet at the beginning of the ode and then praise the target, he brought these together in taghazzul and tashbib, created a new style. Forming his ghazal via combining lyric and wise thoughts is among the most important properties of him. The effect of Saadi is clearly apparent in ghazals. However, it shows similarity to Hafiz's style with rhythm, rhyme and proposition aspects. Considering both poets living in the same geography in the same period and them communicating with each other, this similarity can be said to be the result of effect and impact.

When comparing Salman's stanzas especially with the stanzas of his contemporary poet Ibn Yamin carrying ethical and philosophical matters, they are seen to not have a certain idea. He wrote his stanzas for a need of another or to praise another. In his tarji-band, tarkib-band the effects of Saadi, and in his rubais the effects of Omer Khayyam can be seen. The sakinamah of the poet is one of the first examples of sakinamah that is covered within a collection of poems in Iranian literature. It is most likely that he had uttered it before the sakinamah of Hafiz. Nezami did not write the sakinamah as a standalone work but formed as a part within the mesnevis called *Leyli and Majnun* and *Iskandarnameh*. However, sakinamah of Salman and Hafiz, independent from the previous sakinamahs, had been written in different poetry type and form, and without a link to another mesnevi. The poet that seems to be getting pleasure in performing art for art, did not hold back in reflecting this gift in his poems. His characteristics added color to his poems and rendered them interesting. Even though he adopted the periods style sabk-i Iraqî, the poets' language is plain and flowing. While he was living, he had attention from his praised ones and become a poet respected by his circle. His mesnevi *Firaqnameh* is written upon the request of Sultan Uways for a work that tells of the pains of Sultan Uways against the death of his friend based on Behramshah, one of his beloved close friends, going to Baghdad in 761 (1359) and coming back after seven – eight years, then participating in Gilan war and dying there (769/1367). At the end of this poem, the poet mentioned stories with love content like *Shirin and Farhad* and thus consoled Sultan Uways.

Jamshid u Khurshid is the mesnevi Salman Saveji wrote upon the request of Sultan Uways in 763 (1361) in the name of him. At the beginning of the work composed of 2985 couplets, after the poetic structures of praising god, belief of god, praising Mohammed, ascension of Mohammad, and encomia the reason of

writing the book was given. The start of the tale begins at couplet number 206 and the poet indicates clearly in the last couplet of the mesnevi that the work is completed in 763 (1361). *Jamshid u Khurshid* mesnevi carries nearly all the main properties of classical eastern poetic novels. In the work motives, themes, geography and fairytale elements of the classical Persian poetry are used. The abundance of the events and actions in the story and the suspense the poet's wording creates, the ghazals, stanzas and rubais placed among the work to reflect the spiritual states of the heroes made the mesnevi more harmonic and enjoyable. The tale starts with the son of Chinese ruler Jamshid seeing the daughter of the Greek Kaiser, Khurshid in his dream and falling in love with her. Jamshid sets on the road to find his love together with his friend Mihrab. Overcoming hardships, wining wars and triumphing in many struggles Jamshid finally reaches Khurshid. After two lovers go back to China, Jamshid ascends to the throne after his father.

The subject of separation is one of the most worked themes in love mesnevis. In such mesnevis, the unison of the lover and the loved one is not easy. Lovers being tested with some hardships, give superhuman effort to end in ultimate union. The hardest one of these challenges is the separation. It is possible throughout the adventure of love that lovers may fall apart as they may unite. These separations lead the lovers to sensations like pain, sorrow, and sadness. The lover leaving aside the worldly affairs, dreaming of unison, try to find a way to communicate each other. Letter is seen as the most important means of communication. Letter becomes a tool where lover and the beloved reflect their feeling of longing intensely. In *Jamshid u Khurshid* mesnevi, correspondence is mentioned twice. The first of these is that after Jamshid and Khurshid unite, due to the gossips mother of Khursid, Afser closes up her daughter to a castle at top of a mountain and then Jamshid sends a letter to Khurshid through her maids Sheker and Shehnâz, and Khurshid responds back to Jamshid. The second one is the letter Jamshid writes and sends to his father where he tells about his adventures and that he is united with his beloved after Jamshid and Khurshid got married.

The goal of this study is to handle the theme of separation and to show the struggles of the lover and the beloved to reunite. Thus, to present the effect of belief and passion on the changes of human life in a poetic manner.

Giriş

Fars edebiyatının VIII./XIV. yüzyılın tanınmış şairlerinden Selmân-ı Sâvecî daha çok kaside nazım türünde ün kazanmıştır. Tezkireciler adını "*Selmân*", lakabını "*Cemâleddin*" ve mahlasını kendi adı yani "*Selmân*" olarak kayda geçmişlerdir. Selmân VIII. / XIV. yüzyılın başlarında yaklaşık 709/1309 yılında Save'de dünyaya gelmiştir (Vefayî, 1389 hş., s.5). Şairin tahmini olarak

hş.770 yılında yazmış olduğu *Firâknâme* adlı mesnevisinde kendisinin 61 yaşında olduğuna işaret edilir:

کنون سالم از شصت و یک در گذشت بساط نشاطم جهان در نوشت

Şu anda ömrümden 61 yıl geçti Dünya, mutluluk soframı dürdü. (Vefayî, 1389 hş., s.558)

Save şehrinin tanınan ve saygı duyulan ailelerinden olan babası Hâce Alâaddin Muhammed Savecî, İlhanlıların Tebriz sarayında maliye işleriyle uğraşmaktaydı (Devletşah, 2011, s.333). Hâce Alâaddin Muhammed'in mali belgelerde şifreli bir yazı türü olan siyakatta yetenekli olması onun uzun süre maliye işlerinde bulunmasını sağlamıştır. Şairin eğitimi hakkında fazla bir bilgi bulunmamasına rağmen eserlerinden derin edebiyat bilgisine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Yazıcı, 1966, s.459).

Selmân-ı Sâvecî'nin şiirde kendini geliştirmesi ve bu alanda ünlenmesi İlhanlılar döneminin sonlarında Gıyâsuddîn Muhammed (ö.736/1335)'in vezirliği döneminde gerçekleşmiştir. Şairin "*Bedâyi'ul Eshâr*" adlı ünlü kasidesi söz konusu vezirin övgüsünü içerir (Safâ, 2005, s.170-171). Selmân, Gıyâsuddîn Muhammed'e yazdığı methiyeler sayesinde İlhanlı hükümdarı Ebû Sa'id Bahadır ve eşi Dilşâd Hatun'un ilgisini çeker. Ebû Sa'id'in ölümü (736/1335) sonrası ülkede aile üyeleri arasında taht kavgalarının baş göstermesi İlhanlı Devleti'nin kısa bir süre sonra yıkılmasına sebep olur. Selmân, ülkenin karışıklığa düşmesi sonucu Bağdat'a gidip Dilşâd Hatun ile evlenen Hasan-ı Bozorg'un hizmetine girmeye karar verir (Yazıcı, 1966, s.459).

Zebihullâh Safâ, Selmân-ı Sâvecî'nin Şeyh Hasan'ın maiyetine nasıl girdiği konusunda tezkire yazarlarının naklettikleri hikâyeyi kabul etmez ve bu olayın uydurma olduğunu savunur. Ona göre Selmân, Şeyh Hasan-ı İlekânî ve eşi Dilşâd Hatun ile Bağdat'a gider ve oraya yerleşir (Safâ, 2005, s.171). Ancak Devletşah, *Tezkiretü'ş-Şuarâ* adlı eserinde Selmân'ın Bağdat'a gelip Şeyh Hasan ve Dilşâd Hatun'un sarayına intisap etmesini farklı şekilde aktarır. Devletşah'a göre:

"Hâce Selmân, Save'den Bağdat'a gelir. Bir gün Emir Şeyh Hasan ok atıyor ve Saadet adındaki kölesi de koşup atılan oku getiriyordu. Bunun üzerine Hâce Selmân, tanık olduğu bu olaya uygun şu şiiri irticalen yazar ve Emir'e gönderir:

"Padişah çâçî yayını eline alıp kurduğunda onun kavs burcuna girmiş bir ay zannedersin

Yayın birer karga gibi iki ucu ve üç kanatlı bir kartal gibi olan oku

Bir araya gelip baş başa verdiler ve başlarını padişahın omuzuna koydular

Bilmiyorum Şah'ın kulağına neler söylediler...”

Böylece Selmân, Emir Şeyh Hasan-ı Bozorg ve eşi Dilşâd Hatun'un hizmetine girer” (Şair Tezkireleri, 2011, s.333-334).

Selmân, şöhret bulduğu ve şiirinin ilgi gördüğü dönemi Bağdat'ta geçirir. Celâyirli sarayına hizmet etmeye başlamasının ardından meliku'ş-suarâ makamına ulaşır ve hükümdarın oğlu Üveys'in eğitimi ile meşgul olur (Vefayî, 1389 hş., s.11). Dilşâd Hatun'un devlet idaresinde sözü geçen biri olması, şaire lütuf ve himaye göstermesi sebebiyle Selmân, kasidelerinin büyük kısmını onun adına kaleme almış hatta Şeyh Hasan'a yazdığı kasidelerde Dilşâd Hatun'un adını anmaktan çekinmemiştir (Tarlan, 1944, s.102-103).

Bu dönemde şöhreti dört bir tarafa yayılan Selmân, Ubeyd Zakânî, Hâce Nasr Buharî ve İbn Yemînî gibi Fars, Horsan ve Irak-ı Acem şairleri ile görüşmüştür (Tarlan, 1944, s.102-103). Ayrıca dönemin ünlü şairlerinden Hâfiz-ı Şîrâzî ile mektuplaşarak şiirlerini birbirlerine göndermişlerdir (Hidayet, 1353 hş., s.644).

Hasan-ı Bozorg (752/1353) ile Dilşâd Hatun (754/1356)'un kısa aralarla ölmeleri Selmân'ın müreffeh hayatını etkilemez. Aksine serveti, kendi öğrencisi olan Üveys'in tahta çıkışıyla bir kat daha artar. Sanata ilgi duyan Sultan Üveys, Selmân'ı yanından ayırmaz. Yazları Tebriz'de ve kışları Bağdat'ta hayatını sürdüren hükümdara eşlik eder (Yazıcı, 1966, s.459). Seyahatlerde sultanın yanında bulunmasının yanı sıra savaş gibi uzun süren seferlere de katılan şair, bu yolculuklar sonucunda çeşitli hastalıklara yakalanır (Hâşimî, 1388 hş., s.163). Yaşının ilerlemesi ve hastalıkları şairi genç hükümdara eşlik etmesini zorlar. Bu sebeple Sultan Üveys'ten inzivaya çekilmek için izin ister. Ancak sultan, şairin bu isteğine karşılık vermez (Yazıcı, 1966, s.459).

Üveys'in vefatının (hş.776/m.1374) ardından onun yerine geçen oğlu Sultan Hüseyin, Selmân'a pek yakınlık göstermedi. Şair, Muzafferîlerden Şah Şücâ tarafından 777 (1375)'de Tebriz'in birkaç ay süren istilası sırasında orada bulunmuş ve Şah Şücâ için methiye yazmıştır. Bu durum Sultan Hüseyin'in Tebriz'e dönmesinin ardından Selmân-ı Sâvecî'ye olan ilgisini azaltmıştır. Şair, daha sonra Sultan Hüseyin'i metheden kasideler nazm etse de Şah Şücâ'yı övdüğü kaside yüzünden ona gereken iltifatı göstermedi (Karaismailoğlu, 2009, s.446).

Selmân-ı Sâvecî, VII./XIV. yüzyıl edipleri arasında şairliğin sağladığı tüm imkânlardan geniş ölçüde yararlanmıştı. Memduhlarını öven kasideler kaleme alarak büyük bir servet kazanmış ve sarayda makam elde etmiştir. Bütün

hayatını Sâve, Bağdat ve Tebriz şehirleri arasında geçiren Selmân son dönemini ise Sâve’de yalnız ve yoksulluk içinde geçirmiştir. Sonunda 12 Safer 778 (1 Temmuz 1376) tarihinde Sâve’de vefat etmiştir (Subhânî, 1386 hş., s.134).

Edebî Kişiliği ve Eserleri

XIII. / XIV. yüzyılın ünlü şairlerinden Selmân-ı Sâvecî için İran edebiyat tarihinde, Moğol döneminden sonra Bazgeşt’ten önce İran’ın son büyük kasidecisi olduğu söylenebilir. Her ne kadar kendinden önceki şairlere ulaşmasa da çağdaşları arasında XI. ve XII. yüzyılın kaside söyleyen ediplerin izinden gitmeyi başarabilmiştir (Safâ, 1339 hş., s.226). Kasidelerinde, Menûçeherî ve Enverî’nin tesiri görülmesine rağmen daha çok Zahîr-i Faryabî ve Kemaleddin-i İsmâilî’nin üslubunu taklit etmeyi tercih etmiştir. Ayrıca Senâî ve Hâkânî’nin kasidelerine cevap verir ve bazı şiirlerinden de mazmunları alır (Zerrînkûb, 1384 hş., s.87). Bu şairlerin kasidelerinden almış olduğu mazmunların ya da sözlerin üzerine kendi de yeni mazmunlar katar. Özellikle kasidenin tegazzül ile teşbib bölümlerinde kendine özgü bir üslup kullanır. Şairlerin kasideni başında maşuku vafedip sonra memduhu övme geleneğinden uzaklaşıp teşbib ve tegazzülde her ikisini birleştirerek yeni bir tarz yaratmıştır (Vefayî, 1389 hş., s.30-31).

Abdurrahman-ı Câmî *Bahâristân* adlı eserinde Selmân-ı Sâvecî hakkında, onun fasih bir şair ve belîğ bir şiir söyleyicisi, ibarelerindeki akıcılık ve kinayelerindeki dikkatin benzersiz olduğunu söyler (Câmî, 2004, s.116-117). Şîrâz’ın Lisânu’l-gayb’ı Hâfız ise onun şairliğinin derecesi konusunda şöyle der:

سر آمد فضلاى زمانه دانى كيست جمال ملت و دين خواجه جهان سلمان

“Bilir misin çağın erdemlilerin başında kim var? Millet ve dinin cemali, dünyanın hâcesi Selmân’ı bilir misin?” (Safâ, 2005, s.177).

Çağdaşları arasında edebî yönüyle öne çıkan Selmân, Şeyh Rükneddin Alâüddevle-i Simnanî’nin dikkatini çeker ve şair hakkında “*Simnan’ın narı ve Selmân’ın şiirleri dünyanın hiçbir yerinde yok*” söyler (Devletşah, 2011, s.333). Ali Ekber Dihhodâ şairin kasideleri ile ilgili “*Selmân birinci derecede kasidecidir ve onu, Safevîlerden önce İran’ın en son kasidecilerinden saymak mümkündür*” der (Vefayî, 1389 hş., s.31).

Üveys, saltanatı boyunca Selmân’a karşı sevgi ve ilgisini arttırmıştır. Bu nedenle neredeyse padişahın bütün seferlerine eşlik etmiş ve döneminin olaylarına, fetihlere tanıklık etmiştir. Bu da Selmân’ın şiirine yansımıştır. Medhiyeciliği ile tanınmasına rağmen kasidelerinin çoğu belirli bir tarihi olaya atıfta bulunur ve bu nedenle söz konusu şiirlerin tarihi değer taşıması olasıdır (Browne, 1928, s.263-264).

Selmân'ın kasidelerinin çoğu Celâyirli hanedanın methini içerir. İlhanlıların son dönem vezirlerinden Gıyâsuddîn Muhammed'i öven meşhur *Bedâyi'ul Eshâr* sanatlı kasidesini yazmış, hayatının büyük kısmını geçirdiği Bağdat'ta, Celâyirlilerden Hasan-ı Bozorg, Dilşad Hatun, Sultan Üveys, Sultan Hüseyin ve Muzaferîler hanedanından Şah Şûcâ'yı methettiği kasideler söylemiştir. Kendi zamanında büyük ilgi kazanmasına rağmen bugün ona ilgi duyanlar dışında pek tanınmaz (Vefayî, 1389 hş., s.31).

Sözünün açıklığı ve yeni mazmun bulma yeteneği Selmân-ı Sâvecî'yi döneminin en iyi gazelcileri arasına girmesini sağlar. Ayrıca gazelini âşıkane ve arifane düşünceleri karıştırarak oluşturması onun en önemli özellikleri arasında yer almaktadır (Safâ, 2005, s.178). Gazelde Sadi'nin etkisi açıkça görülür. Ancak vezin, kafiye ve mazmun yönüyle Hafız'ın üslubuyla benzerlik gösterir (Safâ, 1379 hş., s.172). Her iki şairin aynı dönemde ve aynı coğrafyada hayat sürmeleri ve birbirleri ile iletişim kurdukları düşünüldüğünde bu benzerliğin etki ve tesirin tezahürü sonucu oluştuğu söylenebilir.

Selmân'ın kıtalarının özellikle kendi çağdaşı İbn Yeminî'nin ahlakî ve felsefî konularını içeren kıtaları ile mukayese edilince belli bir düşünceye sahip olmadığı ortaya çıkar. Kıtalarını ya birinin isteğini yerine ya da birini methetmek için söylemiştir (Vefayî, 1389 hş., s.35). Terkibibend ve teciibendlerinde Sadi'nin rubailerinde de Ömer Hayyam'ın etkisi görülür (Yazıcı, 1966, s.460). Şairin *Sâkinâme*'si ise İran edebiyatında bir divan içinde alınan ilk sakiname örneklerindedir. Hafız'ın *Sâkinâmesi*'nden önce söylenmiş olma ihtimali yüksektir. Nizâmî, *Sâkinâme*'yi müstakil bir eser olarak yazmamış *Leylâ ve Mecnûn* ile *İskendernâme* adlı mesnevileri dâhilinde bölüm olarak oluşturmuştur. Fakat Selmân ve Hâfız'ın sâkinâmeleri önceki sâkinâmelerden bağımsız olarak farklı nazım türü ve kalıpta ve başka mesneviye bağlı olmadan yani müstakil olarak söylenmiştir (Vefayî, 1389 hş., s.38).

Genel anlamda Selmân-ı Sâvecî kasidelerini yazarken Menûçihri, Senâî, Enverî, Hâkân-i Şirvânî ve özellikle Zahir Faryabî ile Kemâleddin İsmâilî gibi kendinden önceki şairlerden etkilenip onların terkip ve konularını birebir taklit etmiştir. Fakat yaratıcılığı sayesinde lafız ve mana açısından şiirine son derece ince ve zarif anlamlar kazandırmıştır. Adeta sanat için sanat yapmaktan zevk duyan şair, bu yeteneğini şiirlerine yansıtmaktan çekinmemiştir. Bu özelliği şiirlerine renk katmış ve şiirlerini cazip hâle getirmiştir. Dönemin üslubu olan sebki-i Irakî tarzını benimsemiş olsa da şairin dili sade ve akıcıdır. Yaşadığı çağda memduhları tarafından ilgi görmüş ve çevresinde saygı duyulan bir şair olmuştur.

Eserleri

Selmân'ın bütün şiirlerini içeren yaklaşık 11000 beyitten oluşan *Külliyât*'ı mevcuttur. Selmân-ı Sâvecî ile ilgili en son çalışma Abbas Ali Vefayî tarafından yapıldı. Vefayî, Selmân'ın *Divân*'ı ile *Firâknâme* ve *Cemşid u Hurşid* mesnevilerini neşrettiği *Külliyât*'ı 1389 (2010) yılında yayımlamıştır.

Divân

Divân kaside, gazel, tekibibend ve terciibendler, sâkînâme, kıta ve rubailerden oluşmaktadır. Kasidelerinin pek azında, İlhanlı hanedanına mensup şahıslar ve vezirler ile Muzafferîler'den Şah Şûcâ methedilmektedir. Geri kalan kasideleri, hizmetinde bulunduğu Celâyirli Hasan-ı Bozorg ve eşi Dilşâd Hatun ile Sultan Üveys için söylemiştir. Ayrıca *Divân*'ında mersiyeler de vardır. *Divân*'ın büyük kısmını övgü dolu kasideler ve gazelleri içermesine rağmen Selmân, bazı şiirlerinde felsefî, ahlakî, hikemî ve bu dünyanın geçiciliği gibi konulara da değinmiştir (Vefayî, 1389 hş., s.29). Sultan Üveys'in ömrü boyunca şairi yanından ayırmaması, onun tarihi olaylara tanıklık etmesine imkân sağlamış ve Selmân yaşadığı bu olayları kasidelerine aktarmıştır.

Firâknâme

Firâknâme mesnevisi, mütekarib-i müseddes-i maksur veya mahfuz (mefâ'ilûn / mefâ'ilûn / fâ'ulûn) vezniyle yazılmış ve yaklaşık 1100 beyitten oluşmaktadır. Sultan Üveys'in çok sevdiği dostlarından biri olan Behramşah hş.761 (m.1359)'de Bağdat'a gitmesi yedi, sekiz yıl sonra geri dönüp Gilân savaşına katıldığı esnada ölmesi (hş.769/m.1367) üzerine Sultan Üveys, şairden dostunun ölümü karşısında duyduğu acıları konu alan bir eser yazmasını ister. Selmân da hükümdarın bu isteğini yerine getirmek için bu mesneviyi yazar (hş.770 ya da hş.771) (Yazıcı, 1966, s.460). Bu manzumenin sonunda şair, *Şîrin ile Ferhâd* gibi aşk içerikli hikâyelerindeki ayrılıklardan söz etmiş ve bu yolla Sultan Üveys'i teselli eder (Vefayî, 1389 hş., s.37).

Cemşid ve Hurşid

Selmân-ı Sâvecî'nin Sultan Üveys'in isteği üzerine 763 (1361) yılında onun adına kaleme almış olduğu bir mesnevidir. 2985 beyitten oluşan eserin başında münacât, tevhid, na't, miraciye, methiye manzumelerinden sonra kitabın nazmedilme sebebi yer almaktadır. Hikâyenin başlangıcı 206. beyitten itibaren başlar ve şair mesnevinin son beytinde eserini 763 (1361) yılında tamamlandığını açıkça belirtir. Aruzun hezec-i müseddes-i maksur veya mahsuf (mefâ'ilûn / mefâ'ilûn / fâ'ulûn) vezni ile yazılan mesnevinin içinde ayrıca hikâye ile ilgili 46 gazel, 16 kıta, 14 rubaî ve 4 dubeyti de bulunmaktadır. Selmân-ı Sâvecî *Cemşid ve Hurşid* mesnevisinde eserini yazma sebebi ile ilgili şu bilgiye yer verir:

“Ferhâd ve Hüsrev hikâyesi eskidi. Yeniden şahane bir nakış meydana getir.

Şîrîn’in o tatlı heyecanı kalmadı. Vîs u Râmîn’in coşkusu dindi.

Vâmık-ı Azrâ’nın itibarının sırrını layık yüze örnek getir.

Yeşil işlemeli bu mey sürahisinde Nizâmî’nin görkemli incisi karardı.

O eski gümüşün bir canlılığı yok. Şiirle benim adıma yeni sikke bastır.

Cemşîd’in tacını ve hikâyesini değerli taşlarla süsle. Hurşîd’in gözünün ışığını aydınlat.

Bakir Hurşîd’in parlak yanağını Ülker yıldızı gibi bir şiirle süsle.

Dünyaya söz hatırası bırak başka türlü bir heykel yont.

Tabiatından akıcı bir bahir akıt ve o bahirde her zaman bir deniz meydana getir.

Her türlü hikâyeyi birbirine kat. Her türden yeni gazeller oluştur.

Bu yüce hitap kulağıma geldiği zaman aklım, fikrim ve zekâm ona saygı duysun.”

Bana dediler: “Selmân, zamanın kıymetini bil çünkü ikbalin sebepleri hazır hâle geldi.

Nimetin hakkını eda et. Eğer arzun varsa fırsatı kaçırma.

Her türlü söz sende var. Manada da denizden inciler sende var.

Yeni tarzda manalar ifade et. Ahir zaman eteğini süsle.

Şuster’den Şam’a kadar her yeri şekerle doldur. Ummân’dan Bedehşân’a kadar her yeri inciyle doldur.

Gece ve gündüz amberli kalemlerle şekerli ipeği atlas üzerine doku.

Nimetin şükürünü ödemiş olursun. Hizmetin hakkını yerine getirmiş olursun böyle.”

Bu yolda baş üstü yürüyerek elmasla söz incisini delmeye koyuldum.

Kalbim, fikir hücrelerinin perdesinde bakir sevgiliden başkasını arzulamıyordu.

Öyle ki o mana kimseye görünmemişti. O anlamlar sayesinde perde açıldı.

Şiir elbisesi ister güzel olsun ister çirkin bakir bir şekilde onu benim düşüncem dokudu.

Dünyanın avucuna bir yadigâr bıraktım. Git, hoş bir hatıra bıraktım.

Sözü göklerden geçirdim. Sözü o huzura ulaştırdım.

Ben bu mis kokulu, firuzeli buhurdana tütsü ve amberin nefeslerinden çok fazla koydum.

Bu dünya döndükçe bu güzel kokuyla ıtırılı olacak.

Her ince fikirliden kerem nasibi olan herkesten beklentim şudur ki:

Bazen eğer bir ladin kokusu gelirse bu buhurdandan onun üzerine etek örtün.

Âlem padişahının devletinin görkemiyle şiirimde eksiklik olsa bile

Şimdi hikâyeye başlamak ve söz hazinesinin kapısını açmak istiyorum” (Cemşid ve Hurşid, 2020, s.28).

Hikâye, Çin hükümdarının oğlu Cemşid’in rüyasında Rum Kayserî’nin kızı Hurşid’i görüp ona âşık olmasıyla başlar. Cemşid, aşkını bulmak için dostu Mihrab ile yola koyulur. Zorlukları aşan, savaşlarda galibiyet gösteren ve birçok mücadelenin üstesinden gelen Cemşid sonunda Hurşid’e kavuşur. İki sevgili Çin’e geri döndükten sonra Cemşid babasının yerine tahta geçer.

Selmân, mesnevinin son iki beytinde “*Çağın sultanı Şeyh Üveys’in emri üzerine ki onun saltanat çağı daim olsun! Bu manalar baharı 763 (1361) yılında tamamlandı”* (Sakaroğlu, 2020, s.198) açıklamasına yer vererek eserinin bitiş tarihi hakkında not düşer.

Cemşid ve Hurşid hikâyesinin geneline bakıldığında Firdevsî’nin *Şahnâme*’sinden, Unsurî’nin *Vâmık ve Azra*’sından, Ayyukî’nin *Varaka ve Gülşâh*’ından Fahreddîn Es’ad-i Gorgânî’nin *Vîs ü Râmîn*’inden ve Nizâmî’nin *Husrev ve Şîrin*’inden izler taşıdığı görülmektedir. Mesela perilerin sultanı Hurzâde bir zorluk karşısında Cemşid’e yardım edebilmesi amacıyla kendi saçından birkaç teli ona verir. Bu, *Şehnâme*’de Simurg’un macerasını hatırlatır. Simurg, Zâl ile vedalaştığında ona kendi tüyünden verir. Böylece Zâl, yardıma ihtiyaç duyduğu zaman Simurg’un ona verdiği tüyü ateşe atar, Simurg bir anda belirir ve Zâl’a yardım eder. Rum ülkesinin şahı Kayser’in Cemşid’i kendi sarayına tayin etmesi ile Unsurî’nin *Vâmık ve Azra* mesnevisinde hükümdar Polycatrales’in Vâmık’a sarayda görev vermesi Selmân’ın Unsurî’den esinlendiğini göstermektedir. Diğer taraftan hikâyenin farklı kahramanlarının dilinden mesnevinin arasına gazeller serpiştirmek Ayyukî’nin *Varaka ve*

Gülşâh eserinde ilk defa kullandığı yöntemden Selmân'ın ilgisini çektiği söylenebilir. Aynı şekilde Fahreddîn Es'ad-i Gorgânî'nin *Vîs ü Râmîn* eserinde iki sevgili arasındaki mektuplaşma bölümü Cemşîd ve Hurşîd'in mektuplaşmasını akla getirir. Ayrıca Şehnaz ve Şeker'in okudukları ahenkli şarkılar ve Cemşîd'in aşk mektubunu Hurşîd'e ulaştırmaları gibi örnekler Nizamî'ye ait *Hüsrev ve Şîrîn* mesnevisinin son bölümünde Nekisâ ve Barbûd'un âşıkların diliyle şarkı söylemeleri kısmıyla örtüşmektedir. Sonuç olarak esinlenen bu mesneviler ile Selmân'ın üslubu birleşince *Cemşîd ve Hurşîd* eseri ortaya çıkmıştır.

Cemşîd ve Hurşîd Mesnevisinde Ayrılık

Aşk mesnevilerinde ayrılık konusu en çok işlenen temalardan biridir. Bazı güçlüklele sınıanan âşık ve maşuk vuslata ermek amacıyla insanüstü çaba sarf ederler. Bu güçlüklele arasında en zoru ayrılıktır. Aşk macerasında sevgililerin kavuşması gibi birbirlerinden ayrı düşmeleri de mümkündür. Bu ayrılıklar âşık ve maşuku acı, ıstırap, hüzn gibi duygulara sürükler. Kavuşmanın hayali içinde dünya işlerinden uzak duran sevgililer birbirleri ile iletişime geçebilmenin yolunu ararlar. Bu tür eserlerin yazıldığı dönemler düşünüldüğünde mektup, en önemli iletişim aracı olarak karşımıza çıkar. Mektup, âşık ve maşukun hasret duygularını yoğun şekilde yansıttıkları bir araç hâline dönüşür. Bu mektuplar, aşk mesnevilerinde genellikle gazel nazım türünde oluşturulur. Böylece aynı vezin ve kafiyeye sahip mesnevinin farklı yerlerine yerleştirilen gazellerin yarattığı ahenk esere renk katar. *Cemşîd ve Hurşîd* mesnevisinde mektuplaşma iki yerde geçmektedir. Bunlardan ilki Cemşîd'in Hurşîd'e kavuştuktan sonra çıkan dedikodular yüzünden Hurşîd'in annesi Efser'in kızını dağda bir kaleye hapsedmesi sonucu Cemşîd'in nedimleri Şeker ve Şehnâz aracılığıyla Hurşîd'e mektup göndermesi ve Hurşîd'in de Cemşîd'e karşılık vermesidir. İkincisi ise, Cemşîd'in Hurşîd ile evlenmesi sonrası yaşadığı maceraları anlattığı ve sevdiğine kavuştuğunu yazıp babasına gönderdiği mektuptur.

Mesnevîde, ayrılıklar sonucunda Cemşîd bazen mum ve güvercin gibi insan dışı varlıklarla bazen en yakın dostu Mihrâb ile konuşup derdini paylaşır. Hikâyenin başında Cemşîd'in rüyasında Hurşîd'e âşık olması ve ona ulaşmak için bir yıllık güvenli yolu değil de dört aylık kısa ama tehlikeli yolculuğu tercih etmesi, perilerin sultanı Hurzâde ile tanışması, Sekîla Dağı'nda ejderha ve ardından Dev Ekvân ile başarılı mücadelesi sonucu deniz yolculuğunda fırtına yüzünden ıssız adaya düşmesi ve Hurzâde'nin verdiği saç teli sayesinde Rum ülkesine ulaşması gibi yaşadığı maceralar ona güç vermiştir. Cemşîd'in her olayda cesurca davranması aşkının heves olamadığını kanıtlar. Ancak aynı şehirde Hurşîd ile bulunmak Cemşîd'i zayıflatır ve onun sabrını tüketir. Cemşîd'in Hurşîd ile tanışmanın yolunu bulan Mihrâb, onu tüccar kılığında Hurşîd'in sarayına gönderir. Hediyeler ve değerli mücevherlerle Hurşîd'in karşısına çıkan Cemşîd aniden bayılır. Hurşîd baygın hâldeki Cemşîd'e âşık

olur. Fakat niyetini belli etmez. Huzurdan ayrılan Cemşîd تنها bir köşede mumla konuşmaya başlar:

Gazel

Ey mum, sarı bir yüz ve gözyaşı saçan bir gözden dolayı benim gibi âşıksın.

Âşık değilsen, neden sebepsiz yere hastasın ve yatağa bağlısın?

Bir âdetin var ki her gece başın kılıçla kesilmedikçe iyileşmezsin.

Âşıklık konusunda serkeşlik yapıyorsun, git. Çünkü aşığa bu hayat haramdır.

Ya yüreğindeki ateş ve ıstırap ile otur ve öl. Ya da başını al ve hemen hayata başla.

Bu sözü duyan mumun başından kara duman yükseldi.

Kıta

Mum, için için yanarak ona cevap verdi. Dedi: “Ne zamana kadar bana serzenişte bulunacaksın?”

Beni âşık diye çağırdın. Evet, ben aşığım. Kanlı gözyaşımlı ve sarı yüzümü çok fazla dile getir!

Söylediğin şeyden onur duyuyorum. Onur, âşıklara yaraşır.

Benim onurum, aşktandır ve devamlı onun arzusunda olmaktan her zaman kıvanç içindeyim.

Diyorsun ki otur ve öl. Ya da başını al ve bir süreliğine [ona] göz kulak ol.

Başımdaki ateş yükseldikçe oturamam. Ben muradıma ermeden ölmek istemem.

Aşkımdan dolayı başımda yanan bu bela var oldukça nasıl başımı alıp giderim.

Aşk ve âşıklık işi başı feda etmeye hazır olmaktır. Eğer bu maceraya feda edecek başın varsa gel!

Benim peşimde ol çünkü yolcular için benden daha iyi rehber bulunmaz.

Cemşîd'in Mumla Konuşması

Melik, muma dedi: “Ey sıcak, yumuşak yüz! Ben [zaten] ateşteyim. Beni kızdırma!

Yolcular için yol gösteririm demedin mi? Âşıklar için rehber olurum, demedin mi?

Bu yalnız gecelerde âşık benim. Yolda kalmışım. Bana yol göster.”

Mum ona tekrar cevap vermek istedi. Ağzındaki dilini ısırıldı.

[Dedi] Ki: “Ey mum çabuk yerine otur. Şah ile böyle aşk iddiasında bulunma.

Önce ağzı gözyaşıyla yüz yol yap. Sonra dili, onun zikrine aç.

Melik Cemşîd, âşıkların mumudur. Sus çünkü tan ağartısı odur.

Bu sevdayı ve hevesi akıldan çıkar. Bizzat burada dili kes.

Aksi takdirde bu sabah âlemini aydınlatan güneş bir anda senin yerine oturur.”

Birden evin havası aydınlandı. Sabah, meşaleyle duvar deliğinden içeri girdi.

O gönül aydınlatıcı mum, Melik'e dedi: “Bugün bahçenin ve nesrinin havası var.

Rıdvan cennetinin bahçesinde ona meyve verdi. Bahçedeki gülistanda ona iş verdi.

Eğlencenin bütün sebepleri hazırlandı. Şah'ın orada bulunması gerekiyor.”

Melik, o köşeden hazine gibi dışarı çıktı. Haznedardan gizli inci kutusunu istedi. (Cemşîd ve Hurşîd, 2020, s.85-86)

Hikâyenin devam eden kısmında Hurşîd, Cemşîd'in aşkının gerçekliğini ve ona karşı bağlılığını öğrenmek ister. Bu sebeple yeniden bir meclis kurulur ve bu eğlenceye Cemşîd davet edilir. Mecliste her ikisi sohbet eder ve eğlenirler. Muhabbetleri artan Cemşîd ve Hurşîd iki sevgili olurlar. Eğlenceleri günlerce sürer ve dedikodular yayılmaya başlar. Durumdan haberdar olan Hurşîd'in annesi Efser, kızı ve dadısı Kitâyun ile birkaç hizmetçiyi dağdaki kaleye hapseder. Bu ayrılığa dayanamayan Cemşîd Mecnun gibi kendini dağlara atar. Dağda hayvanlarla dost olur ve bir güvercinle dertleşir. Mesnevide şöyle geçer:

Kendinden geçen garip ve divane Melik, aşktan ilerdeki dağın yolunu tuttu.

Hurşîd'in peşinden dağa varınca ayan beyan dağın üzerinde güneş gibi parlıyordu.

[Cemşîd] Dağda gönlü daralınca geceleyin her yerde sevgiliyi arıyordu.

Dağın başı onun ahından [alev alev] yanıyordu. Taşın kalbi, onun gözyaşından yumuşuyordu.

Bazen bir kaplan ona dert ortağı oldu, bazen de bir ejderha ona mağara arkadaşı oldu.

Bazen kaplandan şefkat görüyor, bazen de yılanlarla bilye oyunu oynuyordu.

Bazen zülfü rengindeki yılanlar omzunda halkalanıyor, bazen de aslanlar onun kucığında uyuyordu.

Kaplanların kucığı ona yastık oldu. Kartallar, kanatlarla ona gölgelik yapmış.

Onun esintisi ovayla bir oldu. Onun sesi, dağda ahenkli oldu.

Ahından dağın kalbi parçalanmış. Gözyaşından pınarlar suyla dolmuş.

Hurşîd'in Efser'in kalesinde olduğu anda Cemşîd başka bir dağın zirvesine çıkıyordu... (Cemşîd ve Hurşîd, 2020, s.119)

[Cemşîd] Bir gece, bir servi ağacının dibini menzil yaptı. Aniden güldeki bir kök ona tıpkı servi gibi oldu.

[Etraf] Yeşillik kenarı ve şırl şırl akan suydü. Sanırsın ki [su] berrak pınardan akıyordu.

Melik su ve yeşilliğin kıyısında oturdu. Çimenlikte kirpiklerden suyu bağıyordu.

Servinin yüksek dalında bir güvercin yuvası vardı üstelik güzel bir yuvaydı.

Cem inleyince o da inliyordu. Sanki onun gönlünde de aşk derdi varmış gibi.

Melik ona sırrını açtı. Yürek gamını ona anlattı.

Ayrılığın kederiyle o gece iki âşık uyumadılar. Bütün gece sabaha kadar birbirlerine dertlerini anlattılar.

Melik ağlayarak, inleyen güvercine diyordu: “Senin hâlin, benim hâlimden daha iyidir.

Senin bir sevdiğin ve mutlu bir yuvan var. Benim sevdiğim benimle değil, sözü uzatmayalım.

Sen yuvada rahat rahat oturmuşsun. Derbeder ben ise tüysüz ve kanatsız dolaşır olmuşum.

Ben, meskeni cennet olan o kuşum. Meyve yemedim [ama] beni cennetten kovdular.

Bende ve sende her ikimizde şevk kolyesi var. Sevgilinin misk kokulu saçından gerdanlığımız var.” (Cemşîd ve Hurşîd, 2020, s.122)

Cemşîd dağda perişan hâldeyken Mihrâb onu her yerde aratır. Bir ay sonra bulunan Cemşîd’i ikna etmek kolay olmaz. Mihrâb, onun sarayda Kayser’in hizmetinde bulunmasının işini kolaylaştıracağını savunur. Bunun üzerine Şehzade dağdan iner ve Kayser’in sarayına girer. Sabrı tükenen Cemşîd, Mihrâb’tan yardım ister. Çareyi Şeker ve Şehnâz’ı Hurşîd’in bulunduğu kaleye göndermekte bulurlar. Bu esnada Cemşîd, Hurşîd’e bir mektup yazar.

Cemşîd’in Hurşîd’e Mektubu

Karanlık gece gündüzü getirdi. Cemşîd, geceleyin Hurşîd’e bir mektup yazdı.

Uzun bir mektup kâğıdı geceyi kesmişti. Mürekkep, gece kargası gibi onun peşindeydi.

Hindistan’da demir kafeste olduğu için Çin’in havasında uçma isteği vardı.

[Bu ordu] Onu Hindistan’dan Çin’e doğru getirdi. Hoten’in etrafını şeker saçan yaptı.

Onun kalbinde yanan bir sır hikâyesi vardı. Kalemin ucuyla bu mektuba başladı.

Adalet isteyenlere adalet bağışlayanın adıyla, günah sahiplerinin suçunu affedenin adıyla,

Mağpus mazlumların kurtuluşunu iste. Ümitsiz dertilere çare ver.

Ondan rüzgâr yarat güzeller şahına, sevgililerin kandiline ve ay yüzlü güzellere,

Saflık burcunun ayı, yüz güzelliğinin sabahı, dostluk bağının gülü, güzellik gözü,

Çin elbisesinin kenar süsü ve ziyneti sensin. Yüzük kaşını, tacı ve başı süsleyen sensin.

Gözün ışık kaynağı ve ufukların güneşi, kalbin huzur yeri ve aşığın ümidi sensin.

Sevgilim, ansızın âh u zârâ düştün. Yusuf'un makamıyla hakirlik kuyusundasın.

Ilık gözyaşı yanaktan süzülüyor. Dua, gönülden bağlılıkla sana ulaşıyor.

Ey dünyayı gül gibi ne sıcak ve ne soğuk görmüş olan alımlı, nazlı sevgili!

Gazel

Benim canım sensin. Ey hasta nasılsın? Bu hastalıkta ve düşüncede nasılsın?

Sen bir güldün. Asla diken olmadın şimdi, birkaç dikenin pençesinde nasılsın?

Gül yaprağı sürekli senin yatağındı. Ey gül! Düzgün olmayan yerde nasılsın?

Benim yakın dostum senin zarif hayalindir. Bilmiyorum kim ile meclis ediyorsun?

Saba, bütün gün benimle arkadaşdır. Peki, sen söyle, senin sırdaşın kimdir?

Rüzgâr senin sokağından bir toz getirir diye ahım, senin kokunla yolda oturmuş.

Ayakta demir, akılda can düşmanı yatak odasındaki mum gibi oturmuş.

Ben, ay yüzlü sevgilinin güzelliğinin şevkenden kendimi, pervane gibi ateşe atarım.

Bazen hasretten bağırma taş basarım. Çünkü taşın içinde sevgilinin konağı var.

Belki ahım bir gece senin yanında olma arzusuna ulaşabilir.

Dünyada senin nazlı yüzünü görmekten başka bir muradım yoktur.

Gönlü perişan eden zülfünün ucunu tutarım. Senin sevdanla ayağında ölürüm.

Toprak üzerinde at süren canım var. Ondan korkarım ki ansızın kalbin peşinde,

Can gider ve ten toprakta kalır. Senin yüzünün heyecanı benim gönlümde kalır.

Kalpte yârin zülfünün resmi olunca yüreğim, canın azabından hasta olur.

O güzel nergisin kederiyle bazen dünya gözümde kararır, bazen de dünyaya sığmam.

Haber ver. Benim derdimin ilacı nedir? Benim dermansız derdimin tabibi kimdir?

Saklı kederimi kime söyleyeyim? Kalp derdimin ilacını kimden sorayım?

Sultan, mektubun sonuna gelince adını kanlı gözyaşı ile yazdı.

Gözden akan gönül kanı, her iki gözle tıpkı kalem gibi sevgiliye mektup yazdı.

[Cemşîd, Şeker ve Şehnâz'a dedi] Ki: "Yapabilirsiniz bu gam mektubunu peri vücutlu ve ay yüzlü sevgiliye ulaştırınız.

Buna karşılık Hurşîd, Cemşîd'e şu mektubu yazar:

Hurşîd'in Cemşîd'e Mektubu

Namı ruhun sığınağı olanın adıyla, O' na övgü dilin haddinden daha fazladır.

Yalnızlığın تنها dostunu seçenler, meclisin tek arkadaşı [ile beraber] oturanlar,

Hasta gönüllerin şifa bağışlayanı, düşünce gecelerini gündüze getiren,

O'ndan Şah Cemşîd'e aferin olsun! Ay, gün ve güneş ona kutlu olsun!

İlık gözyaşını, yüzde koşturdum. [O'nu] Can ve gönülle sana ulaştırdım.

Ey sevdiğim, ayrılık geceleri güç yetirdi. En azından sen nasılsın gurbetin elinde?

Benim haykırışımın yoldaşı yoktur. Bu yüzden meltem, hiçbir yerde esmez.

Benim şimdilik gamdan başka dostum yok. “Allah onu bağışlasın” keder benden eksik olmaz.

Senin ayrılığında her an ah çekiyorum. Senin vuslatında [aldığım] her nefesi Allah korusun!

O mutluluk günleri nereye gitti? Eğlence ve saadet zamanı nereye gitti?

Şarap, sevgilinin yüzü, ırmak ve mehtap, sanırsın ki [hepsi] suyun üzerinde bir resimdi.

Bir zamanlar mutlu ve kaygısız bir kalbim vardı. Dersin ki bir rüyaydı, bir hayaldi.

Biz, bir bağda güzel iki güldük. Bizim dostumuz bülbül gibi âşıklardı.

Sevgi yuvamızdan hızlı bir rüzgâr yükseldi. O bahçenin nimetini dağıttı.

Ey sevdiğim, dünyanın hâlleri böyledir. Bazen mutluluk artar, bazen de keder.

Bizim tacımızın yüzüğü güneş oldu. Bizim kadehimizin kabarcığı Nâhid oldu.

Saflıkta tıpkı gül gibi bir su ve bir gül [olduk]. Lale gibi tek dil, gonca gibi tek yürek [olduk].

Hoş ve güzel düşünceli bir dost [olduk], narin bir iplikte tıpkı inci gibi [olduk].

O inci dizisini ansızın birbirinden ayırdılar. Onun incilerini birbiri ardına düşürdüler.

Aklıma senin hayalinden başka birinin resmi gelmez.

Bir süredir sarhoş ve karanlık günler geçiriyorum. Tıpkı senin gözün gibi senden uzak hasta uyumuşum.

Gölgemden başka kimsede ahenk yoktu. Benim için sestem başka bir müzik de yoktu.

Gece ve gündüzüm güneşin ayı gibi parlamada ne gündüzü huzurlu ne de geceyi uykuyla geçiriyorum.

Onun gözyaşı kalbe ateş düşürünce meşakkat ve sıkıntıya gönül vermiş.

Yürek ateşinden gecenin kalbini yakarım. Bir ahla ayın halesini yakarım.

Benim gönül yangınımı sona erdiren kim olacak? Sana kavuşmanın gecesi, benim gündüzüm olacak!

Üzülme çünkü keder ve üzüntü her ikisi mutluluğu getirir.

Üzülme çünkü senin üzüntün çaresizliktendir. Üzülme çünkü bu çaresizliğin öncesinde ve sonrasında iki derman vardır.

Her gecenin sonunda bir gündüz yok mudur? Bir bahar, kış mevsiminden sonra gelmez mi?

Senin yanında olmaya gücüm yetmez. Bu yüzden seni uzaktan görmemin yolunu bul.

Mahkûm gönlümü mutlu et! Bir köleyi zincirden azat et!

Sözümü, inci gibi kulakta bulundur. Sakın nasihatimi unutma!

Sen sohbetimizin ahdini hor görme. Çünkü aşkımızın hakkı çok fazladır.

Bu gazel, mektuptaki sevgiliye hazine kutusu oluyordu. Başkasının gazelini okuyordu ve bu gazel mücevher sandığı oluyordu.

Gazel

Ey sabah vakti rüzgârı, canım sana feda olsun. Benim dilimden bu özlü sözü, o sevgilinin kulağına söyle.

Ey ruhumun ümidi! Ben onun arzusundayım ki vuslat kulağına ayrılıktan bir hikâyeye okuyayım.

Seninle olduğum zaman bahtımla otururum. Bir yıl oldu seni, o ay yüzü görmeyeli.

Sevdiğim, mihnet içinde nasıl olduğumu bilirsin. Sen, göz olduğundan beri bahitta öyleyim.

Dert içindeki kalbe dedim ki o mutluluğa ne oldu? Sen bana başka bir şey söylemedin mi? Kalp dedi: “Ben bilmem.”

Senin cemalinden bütün nasibi almak isterim. Ve vuslat şarabından canımla neşeye ulaşmak isterim.

Evet, eğer bir gün seni bulursam arzuya kavuşurum. Aksi takdirde bil ki olmazsa kalp ağrısında kalırım.

Cemşîd'in Hurşîd'in Kalesine Gitmesi ve Onu Görmesi

O hüzünlü mektupta tıpkı feryat gibi söz yazdı. Kendi kalbini mektubun içine koydu.

Mektubu katladı ve onu, Şeker'in önüne koydu. [Dedi] Ki: "Benim bu gamlı mektubumu Cem'e götür. (Cemşîd ve Hurşîd, 2020, s.128-138)

Samimiyetini Efser ile arttıran Mihrâb, Efser'e kızına bir eş bulmasını önerir. Bunun üzerine Efser, Şam Padişahı'nın oğlu Şadî'nin kızını istemeye geldiğini ancak ne kendisinin ne Hurşîd'in onu istemediğini belirtir. Mihrâb cesaretini toplayarak Efser'e, Cemşîd'ten bahseder. Mihrâb, duyduklarına tepkisiz kalan Efser'in yanından ayrılır. Cemşîd özür dilemek için Efser'in yanına gider ve kızını serbest bırakmasını rica eder. Efser onun isteğini kabul eder ve Hurşîd özgürlüğüne kavuşur. Fakat bu defa Şadî, âşıkların kavuşmasına engel olur. Mesnevide bu iki rakibin çevgan mücadelesinde Cemşîd'in üstün gelmesi ve her ikisin katıldığı av partisinde Cemşîd'in Kayser'i bir aslandan kurtarması sonucu Cemşîd, Kayser'in övgüsünü kazanır. Kayser, kızı Hurşîd'i Şadî'ye vermemek için yerine getirilmesi imkânsız şartlar sunar. Böylece Rum ve Şam arasında savaş baş gösterir. Bu savaşta Rum ordusunu Cemşîd kumanda eder. Savaş yüzünden ayrı düşen Cemşîd, Mihrâb'a dert yanarak duygularını ifade eder.

Melik, bir haftayı Kayser ile eğlenerek geçirdi. [Cemşîd] O gülün yâdiyle erguvan renkli şarabı içiyordu.

Melik, bir gece Mihrâb'ın yanında dert yandı. [Dedi] Ki: "İş elden gidiyor. Çare bul!

Hayat kaynağımdan ne zamana kadar uzak kalacağım? Kendi canımdan daha ne zaman kadar uzak kalacağım?

Benim için çok fazla zahmet çektin. Benim yüzümden çok fazla acı çektin.

Şimdi benim için başka bir iş yap. O ay yüzlüyü bir kez daha getir."

Gözden gözyaşı sırma elbiseli bağrına yağdı. Gittikçe artan gözyaşıyla birlikte bu gazeli okudu.

Dubeyti

Acaba Zühre sağır mıdır? Acaba kudret sağır mıdır? Benden bu sözü sevgilime götür. [De] Ki: "Sevgilim,

Senin yüzün olmadan bahçemizin ışığı yoktur. Ey nazlı servi, yine gel! Bahçemizi süsle!" (Cemşîd ve Hurşîd, 2020, s.170-171)

Zorlu bir çarpışmadan sonra Cemşîd savaşı kazanır. Artık Cemşîd'in Hurşîd ile evlenmesine bir mâni kalmaz. Kutlu ve uğurlu bir günde nikâhları kıyılır ve ülkenin her yerinde eğlenceler düzenlenerek düğünleri yapılır. Cemşîd, Hurşîd'e kavuştuktan sonra anne, babası ve ülkesini özlemeye başlar. Babasına yaşadıklarını ve muradına erdiğini anlattığı mektubu yazar.

Cemşîd'in Babasına Mektubu

Melik Cemşîd, uzak yoldan müjde mektubunu yazdı.

Kalem, Allah'a şükürden söz edince mektuba bu beyitlerle başladı.

Kıta

*Ey sabanın habercisi, benim için Mısır'da kavuşma zamanı geldi.
Yerinden kımılta, ey müjdeci kalk!*

*Kaybolan Yusuf'un gömleği daha kanlı. Onu [gömleği] babamın
yüzünde bıraktı, gözü görür hâle gelir.*

*Sözün şevki var, sözün amacı var ve söylenecek çok şey var.
[Bunların hepsi] Bir elçiyle nasıl ulaştırılabilir?*

*Kalbin yakıcı duygusunu kaleme aktarınca mektubun yüzünü
gözün kanına bularım.*

*Kaleminden is yerine duman çıkarırım. Onun fitnelerini sona
erdiririm.*

*Uzaktan senden gördüğüm zulümleri, devrandan çektiğim cefaları
Söylersem, kalbin [bunlara] inanmaz. Hassas kalbin [bunlara]
dayanmaz.*

*Kalbim hayret denizinde defalarca suya daldı. Lakin sonunda
mücevheri buldu.*

*Ağacım, acı meyve verse de nihayet bahtım, ekşi meyveyi tatlı
yaptı.*

*Arının iğne yarasının acısını tatsam da sonunda onun bal özünü
içtim.*

*Dünya, benim hayatımı karartmış olsa bile ne çıkar? Sonunda
güneşin ışığı gözümü aydınlattı.*

Karanlığın zahmetini çeksem de hayat suyunun lâl'ini tattım.

Şimdi, senin canını tekrar görmekten başka muradım kalmadı.

Vuslat cemali peçenin ardında olduğu için aramızdaki kem göz perdedir.

Devletin sabası esince arzu yüzünden peçe açılır.

Kıta

Bela kuyusunun kapağı, Yakub'a açılınca, Yusuf'un gömleğinin hâli tümüyle gizlenir.

Zamanın bahtı kavuşma için el uzatana kadar bekle! Onun [Yusuf'un] gömleğinin kokusu Mısır'dan Kenan'a gelir.

Cem, mektupta kalbinin hâlini açık açık yazdıktan sonra hemen bir haberciyi Çin'e gönderdi... (Cemşid ve Hurşid, 2020, s.186-187)

Aradan bir yıl geçer ve Cemşid'in hasreti gittikçe artar. Hurşid bu durumu sezinler ve Cemşid'in ilgisizliğini başka bir kadının varlığına yorar. Cemşid böyle bir şey olmadığını söyler ve Çin'e gitmelerini teklif eder. Bunun üzerine Hurşid annesi Efser'den Çin'e gitmek için izin ister. Fakat Efser öfkelenir ve bir daha bu konuyu açmamasını söyler. Hurşid annesini yatıştırarak Cemşid'in sarayına gider ve durumu ona açıklar. Her ikisi bir plan yaparak gizlice Rum ülkesinden kaçarlar ve Çin'e doğru hareket ederler. Günlerce yol aldıktan sonra Çin ülkesine varırlar. Cemşid'in geldiği haberini alan Fağfûr ve Humayûn onları mutlulukla karşılarlar. Hasret giderirler ve eğlence düzenlerler.

Çin hükümdarı tacını ve tahtını, oğlu Cemşid'e bırakır. Cemşid, ömrünün sonuna kadar ülkeyi adaletle yönetir.

Sonuç

Mesnevi, manzum hikâyeciliğin temel unsurunu oluşturur. Özellikle tarihler, uzun hikâyeler ve efsaneler yazmak amacıyla tercih edilen mesnevi nazım türü farklı konuları ele alsada aşk hikâyeleri, şairler tarafından oldukça rağbet görmüştür. Mitler, sözlü kültürde yaşayan halk alıntıları, kutsal kitaplardaki kıssalar ve yazılı edebiyat ortamında kaydedilen mensur hikâyelerden esinlenerek yazılan Klasik Fars edebiyatının aşk mesnevileri, yüzyıllar boyunca ilgiyle karşılanmıştır. XIV. yüzyılda Selmân- Sâvecî'nin yazmış olduğu *Cemşid u Hurşid* mesnevisinde de Klasik Fars edebiyatının etkileri açıkça görülür. Mesnevide Cemşid ve Hurşid iki âşıktır. Cemşid, Çin Fağfuru'nun oğludur. Hurşid ise Kayser Rum'un kızıdır. Cemşid, rüyada görüp âşık olduğu sevgiliyi bulmak için kalbini mühürler, bilinmezlik denizine yelken açar ve tek bir amaç için bütün gayretini bu yolda sarf eder. Hurşid ise Cemşid'i gördüğü anda ona âşık olur ve sabrıyla aşka bağlılığını kanıtlar. Cemşid,

sevdiğinden ayrı düştüğü zamanlarda umutsuzluğa düşse de Mihrâb gibi bilge dostunun desteğiyle Hurşîd'e kavuşur. *Cemşîd ve Hurşîd* mesnevisi, okuyucuya inanç ve tutkunun insan hayatına yön verebileceğinin mümkün olduğunu gösterir. Sonuç olarak âşık ve maşukun kavuşma arzusu ile çabaları, ayrılık teması üzerinden şiirsel bir dille anlatılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Browne, E. G. (1928). *A Literary History Of Persia*, V.III, Cambridge: Cambridge University Press.
- Câmi, A. (2004). *Bahâristân*, (A. Karaismailoğlu, Çev.) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Devletşah, (2011). *Şair Tezkireleri*, (N. Lugal, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hâşimî, H. (1388 hş.). *Zindegînâme-yi Şa'iran-ı Irân Ez Âğaz Tâ Asr-ı Hâzır*. (2. Baskı). Tahran: İntişârât-ı Ferheg u Kalem.
- Hidayet, M. (1353 hş.). *Gulzâr-ı Câvidân*, C.2, İran: Çâphâne-yi Zibâ.
- Karaismailoğlu, A. (2009). “*Selmân-ı Sâvecî*”, *Türkiye Diyanet Vakıf İslâm Ansiklopedisi*, (XXXVI, s. 447-6-447) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Safâ, Z. (1339 hş.). *Genc-i Sohen: Şâ'irân-ı Bozorg-i Pârsî-gûy ve Munteheb-i Âsâr-ı Ânân*, C.2, Tahran: İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tehrân.
- _____, (2005). *İran Edebiyat Tarihi*, C.2, (H. Almaz, Çev.) Ankara: Nüşa Yayınları.
- _____, (1379 hş.). *Târîh-i Edebiyât der Irân*, C.2, (21.Baskı). Tahran: İntişârât-ı Firdevsî.
- Sakaroğlu, D. (2015). *Selmân-ı Sâvecî'nin Cemşîd u Hurşîd'i*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Savecî S. (2020). *Cemşîd ve Hurşîd*, (D. Sakaroğlu, Çev.) İstanbul: Demavend Yayınları.
- Savecî S. (1389 hş.). *Külliyât-ı Selmân-ı Sâvecî*. (tsh. Doktor Abbâs Ali Vefâyî) Tahran: İntişârât-ı Sohen.
- Subhânî, T. H. (1386 hş.). *Târîh-i Edebiyât-ı Irân*, Tahran: İntişârât-ı Zevvâr.
- Yazıcı, T. (1966). “*Selmân-ı Sâvecî*” *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, (X, s.458-461) İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Zerrinkûb, A. (1384 hş.). *Seyrî der Şi'r-i Farsî*, Tahran: İntişârât-ı Sohen.